

Geç kapitalizm: Medya ve sanatta içeriğin metalaşması ve anlamsızlaşması

Bahar Ayaz*

Özet

Bu çalışmada, postmodernizm olarak adlandırılan dönemin medya ve sanat içerikleri, özellikle Fredric Jameson'ın görüşleri çerçevesinde, çeşitli örnekler üzerinden değerlendirilmektedir. Postmodernizmin yeni bir döneme işaret ettiğine karşı çıkan Jameson, farklı sanat dallarını inceleyerek kapitalizmin hala devam etmekte olduğunu belirtir. Bu nedenle bu çalışma kapsamında, ilk olarak geç-kapitalizmin ne anlama geldiği incelenmiştir. Ardından, ilk olarak postmodern sanat içerikleri, sonra da günümüz medyası tartışılmıştır. Yeni teknolojilerle birlikte günümüzde hem tüketimin hiç bir zaman olmadığı kadar önemli hale geldiği, hem de kapitalist sistemin sanat ve medya içerikleri ile egemenliğini daha da fazla pekiştirebilir hale geldiği görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Geç-kapitalizm, Jameson, postmodernizm, metalaşma, anlamsızlık

Late capitalism: Content becoming commodified and meaningless in media and art

Abstract

In this study, the art and media contents of the period, which is called as postmodernism, is discussed by examining various examples within the framework of Fredric Jameson 's views. Jameson, who is against the idea that Postmodernism refers to a new term, suggests that capitalism still continues by examining various art works. Therefore, within the scope of this study, at first the term "late-capitalism" is discussed. Then, postmodern art contents and today's media is discussed. Indeed, it is understood that consumption become more important than ever before with the new technologies and the capitalist system further consolidates its dominance through art and media contents.

Keywords: Late-capitalism, Jameson, postmodernism, commodification, meaninglessness

Giriş

Bu çalışmada postmodern dönem; resim, enstalasyon, mimari, sinema ve roman gibi sanat dalları ve medya üzerinden, Fredric Jameson'ın görüşleri doğrultusunda incelenmektedir. Sanat dallarının ayrı ayrı incelenmesi ile birlikte, geç-kapitalizme ilişkin ortak bir fikir ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde, Jameson'ın fazlasıyla vurguladığı bir kavram olan "geç-kapitalizm" üzerinde durulacaktır. Daha sonra farklı sanat dalları birbirleriyle karşılaştırılarak geç-kapitalist dönem tanımlanmaya çalışılacaktır. Bu dönemde resim, enstalasyon, video, roman ve mimari ayrı ayrı değerlendirilecektir. Daha sonra, geç-kapitalizm, medya üzerinden incelenecektir. Özel olarak, medya ile piyasanın geç-kapitalist dönemdeki durumu üzerinde durulacaktır. Ancak, medyanın ve sanatın günümüzde meta olarak varlığını sürdürdüğünü yansıtan tartışmalara değinmeden önce, bu tartışmalara zemin hazırlamış olan postmodernlik tartışmalarına değinilecektir.

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, e-posta: bharayaz@gmail.com

1950'li yıllarda başladığı düşünülen postmodern dönemle birlikte, sabit kurallar ve büyük anlatılar yerlerini çok sayıda fikre, farklılığa ve çok kültürlülüğe bırakmıştır. Yapıyı, toplumsal ilişkilerin bütünü olarak gören ve hem gösterenin hem de gösterilenin önemini vurgulayan yapısalcı görüşün aksine, bu dönemde gösterilenin yerine gösterenin önemli hale geldiği görülür. Artık ortak değerler, ritüeller, semboller önemli değildir. Derrida, Foucault, Deleuze, Kristeva, Deleuze, Guattari, Lyotard ve Baudrillard, bu dönem açısından oldukça önemli düşünürlerdir.

Resimde Andy Warhol, mimaride Frank Gehry ve Frank Lloyd Wright, müzikte Philip Glass ve sinemada Goddard postmodernizmin en iyi örneklerindedir. Pek çok farklı alanda, birbirinden çok farklı şekilde ortaya çıksa da, postmodernizmin bir bütünlüğünden söz edilebilir. Nesnel bilginin, büyük tarih anlatılarının, kuralların, kitle kültürünün, hiyerarşinin ve anlamın önemli olduğu modernizmin aksine, postmodernizmde, anlamsızlık, kuralsızlık ve hatta keyfilik egemendir. Postmodernizm, büyük tarih anlatılarını reddettiği gibi, kuralları ve temellendirmeleri de reddeder. Artık herkesin aynı nesneye bakarak farklı anlamlar üretmesi mümkündür. Bu da öznenin ölümüne işaret eder. Modernizmde belirgin olan özne, postmodernizmde tamamen ortadan kaybolmuştur.

Postmodern dönemi, önceki dönemlerden ayıran bir diğer konu ise; metindir. Yapısalcılar, doğru anlamı metnin içinde bulurlarken, postmodern dönemde metnin tek bir anlamı yoktur. Bu dönemde her bakanın/okuyanın farklı bir anlam çıkardığı, sınırsız sayıda anlamın olduğu ve böylece ortaya bir anlamsızlığın çıktığı görülür. Derrida'nın da dediği gibi artık "her şey metindir, metnin dışında hiçbir şey yoktur." Derrida'nın bu düşüncesi, belki de postmodernizmi en iyi özetleyen cümledir.

Foucault'nun bu döneme katkısı oldukça fazladır. Foucault, "Hapishanelerin Doğuşu" ve "Deliliğin Tarihi" gibi eserlerinde "iktidar" konusunu incelemiştir. Foucault'ya göre iktidardan kurtulmak mümkün değildir; çünkü o zaten her yerdedir. Modernlik, homoseksüelleri, delileri dışladığı ve "normal" olan ve "diğerleri" şeklinde kalıplar yarattığı için için bir hapishane toplumdur. Oysa postmodern dönemde, farklılıklar daha fazla kabul görür hale gelmiştir; çünkü tek bir doğrudan, gerçeklikten ya da "normal" olandan söz edilemez.

Gerçekliğin kaybolduğu ve yerini simülasyonun aldığı yönündeki görüş ile postmodernizme katkı yapan önemli bir düşünür de Jean Baudrillard'dır. Baudrillard; gerçek ile gerçek olmayan arasındaki farkı anlamının imkânsız olduğunu, artık hiper gerçekliğin egemen olduğu bir dünyada yaşamakta olduğumuzu söyler.

Postmodernliği yeni bir dönem olarak ele alan düşünürlerin yanı sıra, söz konusu dönemin hiç de yeni bir dönem olmadığını, bir önceki dönemin devamı niteliğinde olduğunu düşünen düşünürler de vardır. Jameson da, postmodernizmi eleştiren düşünürlerden biridir. Postmodern mimarlardan Frank Gehry'i, postmodern resamlardan Andy Warhol'u eleştirdiği eserlerinde, kendisinin de kimi zaman postmodern ürünlerden zevk aldığını vurgular; ama yine de bu dönemi "geç-kapitalizm" olarak vurgulamaktan kaçınmaz. Jameson'a göre, adına "postmodern" denilen bu dönem, yepyeni bir dönem değildir. Tam tersine, var olan dönemin daha da güçlü bir şekilde devamıdır. Bu nedenle Jameson, bu dönemi yeni bir dönem gibi gören düşünürlerle karşı çıkmaktadır. Bu konuya ilişkin olarak Jameson; Habermas ve Anthony Giddens gibi bir dönemin kapanması şeklindeki düşünceye karşı olan düşünürlerle aynı düşüncededir.

Fredric Jameson ve geç kapitalizm kavramı

Lyotard, Baudrillard, Jameson, Foucault, Touraine gibi modernliğin eleştiricileri, gelişmiş ileri Batı toplumlarındaki modernliğin dönüşüm eşiğinde olduğunu savunmaktadırlar. Habermas, Giddens ve Gellner gibi düşünürler ise içinde bulunduğumuz dönemin modernliğin devamı olduğunu düşünürler (Tüzen, 2008: 148). Bu düşünürler postmodernizmi kapitalizmin devamı olarak görmektedirler. Terry Eagleton (1999: 78), postmodernizmin bir yanılması olarak çeşitli açılardan kapitalizmi eleştirirken; tüketici özgürlüğünü ise tedbirli biçimde alkışladığını vurgular. Habermas da modernliğin hala devam etmekte olduğunu savunur. Benzer bir şekilde Fredric Jameson da postmodernizmin yeni bir döneme işaret ettiğini kabul etmez.

Jameson, “post endüstriyel toplum” gibi kavramların vurgulamaya çalıştıkları kırılma, kopma ve mutasyonun yerine kendisinden önceki ile arasında var olan sürekliliği belirtmek üzere “geç-kapitalizm” terimini kullanmaktadır (Jameson, 2008: 21). Modernizmin hala devam edip etmediği, ya da postmodernizmin yeni bir dönemi başlatıp başlatmadığı tartışmalı bir konudur. Ancak, Jameson’ın düşünceleri bu dönemi anlamak için yol göstericidir. Bu çerçevede, öncelikle Jameson’ın neden “geç-kapitalizm” terimini tercih ettiği vurgulanmalıdır. Jameson, Baudrillard’ın aksine “sanayi-sonrası” terimi yerine “geç-kapitalizm” terimini kullanmaktadır (Connor, 2005: 271). Jameson, “geç-kapitalizm” terimini bir kopmayı değil, tam tersine, kendisinden önceki ile arasında var olan sürekliliği belirtmek üzere kullandığını belirtir (Jameson, 2008: 21). Kapitalizmden önce gelen “geç” eki, bir önceki dönemle arasındaki kopuşu değilse de, farklılığı vurgular. Yaşadığımız dönem daha zor algılanır, daha az dramatik, daha akıcı ve daha kapsamlıdır (Jameson, 2008: 24). Yani kapitalist döneme ilişkin bir şeyler değişmiştir, ama bu dönem kesinlikle sonlanmamıştır. Hatta daha da kapsamlı bir şekilde devam etmektedir. Zengin ile fakir arasındaki ayrımın gittikçe arttığı günümüzde, yeni teknolojilerle birlikte hem tüketim hiç bir zaman olmadığı kadar önemli hale gelmiştir, hem de kapitalist sistem bu araçlarla egemenliğini daha da fazla pekiştirebilir hale gelmiştir. Bu açıdan, sanayi devriminin makro makinelerinin yerini alan günümüzün mikro makineleri kapitalizme daha fazla hizmet etmektedir.

Jameson, kapitalizmden bahsederken, Marx’ın görüşlerinden faydalanmıştır. Ancak, postmodernizmden bahsederken, Marx’ta olmayan kapitalizmin üçüncü bir aşamasına işaret eder (Stephanson, 1989: 13) Jameson kapitalizme yönelik dönemselleştirmesinde Ernest Mandel’in kapitalizmi üç dönem olarak ele aldığı çalışmasından yola çıkmıştır. Mandel, kapitalist üretim tarzının meydana getirdiği üç aşamayı şöyle sıralar: 1) 1848’den sonra buharlı makinelerin üretimi, 2) 1890’dan sonra elektrikli ve yanmalı motorların üretimi, 3) 1940’lardan günümüze kadar olan dönemde elektronik ve nükleer enerjili cihazların üretimi. (Mandel, 2008: 163-167). Jameson’a göre postmodernizm, bu son dönemi ifade etmektedir. Kısacası, postmodernizm, günümüz kapitalizminin sosyo-ekonomik düzeninde ortaya çıkmıştır.

Jameson’a göre, tarihsel gelişmeleri anlamak için Marxist kuram hala vazgeçilmezdir (Stephanson, 1989: 13). Çağdaş Marxist ekonomi ve sosyal bilim on dokuzuncu yüzyıl Marxizminin bir yeniden yazımı değildir. Jameson’a göre Marxizm yanlış değildir, hatta Marx’ın zamanından daha gerçekçi bir biçimdedir. Dolayısıyla, bu durum değişim yerine genişlemeyi gerektirir (Stephanson, 1989: 13). Jameson’ın “geç-kapitalizm” derken, aslında daha kapsamlı bir kapitalist dönemden bahsettiği ortadadır. Jameson’ın, Marx’ın söylediklerinden farklı bir şeyler söylüyor olması, onun Marx’a

karşı ya da onu eleştiren bir düşünür olduğunu göstermez. Tam tersine Jameson, Marxist bir bakış açısıyla tezini güçlendirmektedir.

Baudrillard ve Lyotard bu dönemde yaşanan gelişmeleri enformasyon, bilgi ve teknoloji biçimleri şeklinde yorumlarken; Jameson ve Harvey gibi neo-Marxistler, postmodern süreci, kapitalizmin sermayeyi dünya çapında yayılıp-homojenleştirdiği daha üst bir aşama olarak ifade etmektedirler (Özcan, 2007: 264). Başka bir ifadeyle, kapitalizm daha da güçlü bir şekilde varlığını sürdürmektedir.

Modernizmden sonra, Amerika Birleşik Devletleri'nde kültürün geleneksel formlarının olmaması yepyeni bir kültürel üretim alanı açmıştır ve Amerikan gücünün sorgulanmaya başlamasıyla birlikte yeni bir kültürel donanım gerekli hale gelmiştir. Böylece Postmodernizm, daha önce gerekli olmayan ideolojik hegemonyaya yeni bir tür araç olarak eklenmiştir (Stephanson, 1989: 8). Kısacası, postmodernizm kapitalizmin daha da güçlenerek varlığını sürdürebilmesi için bir araç görevi görür.

Geç-kapitalizm döneminde, daha önceki dönemlerden farklı olarak mikro araçlar kullanılmaya başlanmıştır. Mikro araçlar, büyük sanayi makinelerinin yerini almıştır. Bu mikro araçlarla birlikte, her gün her yerde sürekli bir enformasyona maruz kaldığımız ortadadır. Sürekli etrafımızı saran bu mesaj fazlalığı da, bir tür anlamsızlık yaratmakta ve zihnimizi bulandırmaktadır. Bu durum da hiç kuşkusuz kapitalizmin devamına ve güçlenmesine yardımcı olmaktadır.

Frederic Jameson, modernizmi tekelci kapitalizmin çocuğu olarak tasvir ederken, postmodernizmi, çok uluslu şirketlerin hüküm sürdüğü dünyada geç-kapitalizmin çocuğu olarak anlatır. Dolayısıyla postmodernizm meta fetişizmini kutsar ve böylece neo-liberalizme bir anlamda eklemlenir (Tüzen, 2008: 156). Jameson'a göre, modernizm ile postmodernizmden arasında çok büyük farklılıklar yoktur. Jameson'a göre, postmodernizmden ile birlikte yepyeni bir dönemin başladığını söyleyen düşünürler de kökten hatalıdır.

Jameson, farklı kültürel ürünleri incelediği eserinde, postmodernizm ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Jameson'ın incelediği farklı kültürel ürünler ise, film, video, mimari vb. gibidir. Jameson, tüm bu kültürel ürünlerin, postmodernizmin, yani geç-kapitalizmin yaşatılmasındaki temel öğeler olduğunu düşünür.

Jameson, sanatın ve edebiyatın; kasten veya kasıtsız bir şekilde sınıf tahakkümünü meşru kıldığını ve bir tür aldatmaca yarattığını düşünmektedir. Jameson'ın bu görüşü, Althusserci yapısal Marxist görüşe dayanmaktadır: Hukuk, politika, din, sanat ve geriye kalan her şey sosyal yapının bir parçasıdır (McKoski: 335). Jameson'ın tüm sanat dallarına eleştirisi bu yüzdendir. Jameson, tek tek yapılan ürünleri inceleyerek, onların kapitalist sisteme hizmet ettiğini savunmaz. Bunun yerine, hepsinin bir bütünün parçaları olduğunu ve bu bütünün de kapitalist sisteme hizmet ettiğini savunur.

Resimden mimariye sanatta içeriğin metalaşması ve anlamsızlaşması

Jameson ve birçok diğer düşünür, modernliğin ve kapitalizmin hala devam ettiğini, hatta daha güçlü bir şekilde varlığını sürdürdüğünü belirtmektedir. Sanatın pek çok dalında da bu durum kendisini göstermektedir. Modern resimler ile postmodern resimleri karşılaştırdığımızda, bazı farklılıklar olduğunu görürüz. Bu açıdan ilk olarak modern resmi anlamak gerekir.

Edouard Manet'nin şu anda Paris'teki Orsay Müzesinde sergilenen *Kırda Öğle Yemeği* ve *Olympia* tabloları modern resmin öncüleridir. Bu iki tabloda da daha önceki

resimlerden olmayan “yeni” bir şeyler vardır. *Olympia* resminde, çıplak olarak resmedilmiş kadın tanrıça değil, bir hayat kadınıdır. Bu nedenle duygu ve hayaller yerine gerçeklerin konu edildiği gerçeklik akımının da önemli bir temsilcisi olan bu eser, geleneksel kadın imgesine bir başkaldırıdır. Modern resmin temsilcileri olan Edouard Manet, Paul Gauguin, Vincent Van Gogh ve Paul Cezanne gibi ressamlar, gözleriyle gördüklerini tüm derinlikleriyle resmetmişlerdir. Modern ressamları, modernlik öncesi ressamlardan ayıran da temel olarak budur.

Modern hayatın sanatçısı büyük şehirlerdeki ebedi güzellik ve büyüleyici uyum karşısında hayrete düşen, büyük şehrin manzaralarını, sisin okşadığı ya da güneşin dövdüğü taşın manzaraları seyretmeye dalar (Frisby, 2012: 31). Modern bir ressam olan Van Gogh, ormandaki bir yamacın resmini yaparken şunları düşünmüştür:

Yer açık ve koyu kırmızısı kahverengiydi, ağaçların gölgeleri de daha koyu çizgiler olarak düşüyordu, kimi kez daha hafif, kimi kez daha belirgin, yarı-yarıya silinmiş gibi... Bana zor gelen mesele, renklerdeki derinliği bir de yerin korkunç gücünü sağlamlığını kağıda yansıtmaktı, ancak resmi boyarken fark ettiğim bir şey de, o alacakaranlıkta daha ne kadar çok ışık bulunduğuydu hem o ışığı kaybetmeyeceksin, hem de aynı zamanda yerdeki zengin rengin içten gelen ışıltısını, derinliğini vereceksin (Van Gogh, 2015: 83).

Van Gogh’un resimlerinde derinliği ve ışığı yansıtmak için ve gözleriyle gördüğü manzaradaki anlamı yakalamak için ne kadar çabaladığını bu sözlerinden anlarız. Post modern resimlerde ise Van Gogh’un resimlerindeki bu derinliği ve anlamı göremeyiz.

Postmodern resimler ile modern resme başkaldırılmış ve yepyeni akımlar ortaya çıkmıştır. Sürrealizm, pop art, dadaizm ya da futurizm gibi postmodern resim türleri, hayali gerçekten daha doğru kabul eden, geleneksele başkaldırarak hıza, teknolojiye ve şiddete yönelen, hiç bir şeyin sağlam ve sürekli olduğuna inanmayan bir bakış açısına sahiptirler. Ancak, postmodern resimlerin içeriklerinin, modern resimlere kıyasla anlamsızlaştığını söyleyebiliriz.

Jameson, Van Gogh’un iyi bilinen tablosu *Bir çift çizme* tablosu ile Andy Warhol’un *Elmas Tozlu Ayakkabılar* tablosu arasında bir karşılaştırma sunar (Stevenson, 2008: 272). Van Gogh’un eseri modernizmi yansıtırken, Warhol’un eseri postmodernizmi yansıtmaktadır. Warhol’un eseri derinlikten de yoksundur; çünkü imgenin arkasında yatan gerçek bir anlam yoktur. Warhol’un Marilyn Monroe portreleri de ifadenin olmadığını, yani anlamın olmadığını göstermektedir. Van Gogh’un herhangi bir tablosunu, Warhol’un herhangi bir tablosunu karşılaştırdığımızda, yine aynı değerlendirmeyi yapabiliriz. Örneğin Van Gogh’un *Yıldızlı Gece* eseri, sanatçının sanatoryumdaki odasının penceresinden gördüğü manzara karşısında hissettiklerini yansıtır. Oysa Warhol’un *Campbell Çorbası* eserinde sanatçının hislerini göremeyiz.

Jameson, Edward Munch’un *Çılgılık* tablosunda gözlemlenen endişe ya da yabancılaşma gibi duyguların postmodern sanat anlayışında olmadığını da belirtir. Rene Magritte’nin *Le Modele rouge* tablosundan da bahseden Jameson, Magritte’in insan ayağının tensel gerçekliğini yansıttığını ve böylece, üzerine basıldığı deriden daha fantastik bir nitelik kazandığını söyler. Magritte, eski bir ayakkabıya ya da bir insan ayak tırnağının sebatla, azimle büyüyen organik gizemi karşısında aynı ölçüde büyülenen gözlerin önüne yalnızca sonsuz bir şimdiki zamanın yerleştirilmesiyle, ideal şizofreniği memnun eder (Jameson, 2008: 39). Modernler eserler ile postmodern eserler arasındaki farklılık oldukça barizdir. Van Gogh’un *Bir çift çizme* eserinde ya da Munch’un *Çılgılık* eserinde bir gerçeklik görürüz. Fakirlik, endişe ve benzeri durumlar resimlerde barizdir. Postmodernizm ile birlikte, resimlerde artık fakirliği, yoksulluğu anlatan ya da bize ne düşünmemiz gerektiğini sunan eserler yerine, gerçekliği

sorgulayan, bambaşka gerçeklikleri düşündüren eserler ortaya çıkmıştır. Artık resimlerde, Manet'nin *Olympia* eserindeki gibi cesurca bakan bir hayat kadınının gerçekliğini göremeyiz. Resimlerde yüzlerdeki endişeyi, korkuyu ya da mutluluğu da görmeyiz. Postmodern resimlerde amaç bu duyguların resimde değil, zihnimizde oluşmasıdır.

Jameson, postmodernizmi anlatırken, enstalasyonlar (yerleştirme sanatı) üzerinden de çeşitli örnekler verir. Jameson'a göre Hans Haacke, yapısöküçüdür. Haacke'nin sanatında Avrupa'ya özgü kültürel-politik bir çürümüşlük vardır. Gober'in sanatı ise Shakers kadar Amerikalıdır (Jameson: 237). Yerleştirme sanatı ya da enstalasyon, geleneksel sanat türlerinden farklı olarak, katılımcının da aktif rol aldığı bir süreç dizayn eder. Enstalasyon ile birlikte sanatın içinde yürüyebilir, yaşayabilir hale gelerek, modernizme meydan okuruz. Modernizm de sanat eseri, yalnızca izlenebilecek, dinlenebilecek, okunabilecek vb. gibi bir şeyken, artık içinde dolaşılabilir bir hale gelmiştir. Bu zaten başlı başına, modernizmin kuralcılığını yıkmaktadır; ama anlamsızlığı da beraberinde getirmektedir.

Jameson, farklı üretimleri karşılaştırarak postmodernizmi açıklama yönelimine videolarla devam eder. Jameson'a göre roman ya da film gibi başka temsil ortamları aslında "gerçek zamanı" çarpıttıkları halde gerçek zaman etkisi yaratmaya çalışırken, video izleyiciyi, bandı hareket ettiren makinenin kendisinin zamanından başka bir şey olmayan videonun zamanına hapseder (Connor, 2005: 246). Yani aslında video, daha fazla hapsedici, daha fazla hükmedici bir yapıya sahiptir. Adeta insanların özgürlüklerini ellerinden alarak, onlara ne düşünceleri gerektiğini, ne şekilde davranmaları gerektiğini aşılır.

Postmodernizmin en görünür hale geldiği yer ise mimaridir. Postmodern mimarlar, modern mimarların aksine işlevi önemsemezler. Postmodern binalar fazla gösterişli ve kimi zaman kaba bulunsa da, modern mimarının kalıplarına meydan okurlar. Modern mimari ile postmodern mimariyi karşılaştırırken verilebilecek en iyi örneklerden biri de Guggenheim Müzeleridir. New York'taki Frank Lloyd Wright tarafından tasarlanan modern Guggenheim Müzesi, tamamen ziyaretçilerin kullanımına göre tasarlanmışken, Bilbao'daki Frank Gehry tarafından tasarlanan postmodern Guggenheim Müzesi ise, işleve odaklanmak yerine estetiğe ve süslemeye odaklanmıştır. Adeta birer labirent gibi iç tasarımlara sahip olan postmodern binalar, içlerinde kaybolan ziyaretçileri labirentin sonunda yeni anlamlara, yeni fikirlere taşırlar.

Los Angeles'teki Bonaventura Oteliyle temsil edilen postmodernist mimariyi, "kendisini çevreleyen kenti reddeden topyekûn bir mekân" olarak tanımlayan (Stevenson, 2008: 274) Jameson'a göre, mimari de kapitalizmin kendisini yeniden ürettiği alanlardan biridir. Üstelik mimari, postmodernizmin belki de en bariz bir şekilde görüldüğü alanlardan biridir.

Jameson'a göre, belki bulunduğumuz ya da yaşadığımız yerdeki yollar aracılığıyla, kendimizi, gittiğimiz yere doğru yönlendirebiliriz, nerede olduğumuzu anladığımızı düşünebiliriz. Ama gerçekte nerede olduğunuz bir problemdir. Florida Everglades de bulunabiliriz; ama aynı zamanda yalnızca bir bataklıkta değil, başka bir yerin simulakrında da olabiliriz. (Stephanson, 1989: 8). Jameson, Frank Gehry'nin Santa Monika'daki evine dair görüşlerini aktarır. Gehry'nin eski bir evi yenilemesiyle ortaya çıkan bu evin dışı yeni malzemeler ile kaplanmış olmasına rağmen evin eski görüntüsü de açıkça görülebilmektedir. Gehry eski eve adeta bir kılıf giydirmiştir.

Jameson'a göre, postmodernizmin bazı yönleri daha olumlu değerlendirilebilir. Modernizmin kullandığı şiirsel romanların yerini anlatıya bırakması gibi... Diğer özellikleri ise görülür bir şekilde negatiftir. Tarih algısının yok olması da bunlardan biridir. Tüm bu gelişmeler, ahlaken üzülen ya da basitçe kutlanan bir durum olmaktan ziyade tarihsel bir gelişme olarak değerlendirilmelidir (Stephanson, 1989: 12). Jameson, Philip K. Dick'in *Time Out of Joint* (Çığrından çıkmış zaman) adlı romanını değerlendirir. Söz konusu romanın ana kahramanı, Ragle Gumm 1959 yılında yaşadığını sanmaktadır; ancak 1959 yılı ise bildiğimiz 1959 yılından tamamen farklıdır. Aslında dünyayı korumak için görevli olduğunu, kafasında yaratılan sahte gerçeklik nedeniyle unutmıştır. Gumm, kitabın sonunda gerçekte kim olduğunu hatırlar. Jameson, romanda 1950'lerin bir tarih olarak yabancılaştırıldığından ve yeniden canlandırıldığından bahseder (Jameson: 390). Çünkü Dick 1959 yılında yazdığı bu romanda, 1959 yılını geçmiş bir tarih olarak anlatmaktadır. Jameson'a göre roman, kolektif arzuların gerçekleşmesine ve bilinçdışının derinliklerinde yer alan, daha yalın ve daha insanca bir toplumsal düzene duyulan özlemin kuzey Amerika geleneğinde yer küçük kente özgü Ütopik yaşamın ifadesidir (Jameson: 388).

Jameson, postmodern anlatılara ilişkin hem olumlu hem de olumsuz yorumlar yapmıştır. Jameson'ın yaptığı en önemli eleştiri ise, postmodern dönemde, siber teknolojiler ile birlikte fantastik olanın önceki dönemlerden daha da bir doğallıktan uzaklaştığını savunmasıdır (Jameson, 2005: 64). Elbette fantastik romanlar, postmodern dönemde ortaya çıkmamıştır. Fantastik edebiyatın en önemli eserlerinden biri sayılan *Yüzüklerin Efendisi* üçlemesi de modern eserlerdendir. Ancak, postmodern eserlerde, tüm fantastik romanlarda mevcut olan gerçek dışılığın, doğallıktan uzaklaşma şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Artık belli bir zaman çizgisi, belli bir mekân yoktur. *Yüzüklerin Efendisi*'ni okurken hissettiğimiz o doğallık, zaman çizgisi, kafamızda canlanan Orta dünya haritası, postmodern eserlerde yerini zaman-mekân karmaşasına bırakmıştır. Zamanlar arasında gidip gelebilen, sürekli değişen karakterlere sahip, hatta tutarsız denebilecek eserler, günümüzün edebiyat ve sinema anlayışını yeniden şekillendirmiştir.

Resim, enstalasyon, mimari ve edebiyat gibi pek çok sanat dalından postmodern eseri incelediğimiz zaman, bu eserlerin modern eserlerden belli açılardan farklı olduğunu görürüz. Modern eserlerin aksine, postmodern eserlerde zaman-mekân olgularının yok olduğunu, gerçeklik kaygısının ortadan kalktığını, yüksek sanat ile küçük sanat arasındaki ayrımın bulanıklaştığını görürüz. Ayrıca postmodern eserlerde gerçeklik kaygısının ortadan kalkmış olduğunu, bunun da bir anlamsızlığı ortaya çıkardığını görürüz. Postmodern sanatın, modern sanata kıyasla hem olumlu hem de olumsuz olarak değerlendirilebilecek yönleri vardır. Örneğin postmodern sanatın sabit bir gerçekliği sunmadığı için, insanların hayal güçlerini daha fazla geliştirdiğini, bunun da olumlu olarak nitelendirilebilecek bir durum olduğunu söyleyebiliriz. Ancak diğer yandan, duyguların yansıtılmamasının insanları da donuklaştırdığı eleştirisinde de bulunabiliriz.

Elbette modern sanat ile post modern sanat arasındaki mevcut farklılıkları vurgularken, iki dönem arasındaki ortaklığı da vurgulamalıyız. Her iki dönemde de sanatın sınıf tahakkümünü meşrulaştıran bir araç olduğu ortadadır. Ancak postmodern dönemde, modern dönemden farklı olarak, sanat içeriği anlamsızlaşarak ve kitle kültürünün öğeleriyle hiç olmadığı kadar iç içe geçerek daha da bir metalaşmıştır. Bu anlamda Jameson'ın sanat ürünlerini incelediği değerlendirmesinde haklı olduğunu

görürüz. Kapitalizm günümüzde, eskiye oranla daha da güçlü bir biçimde hala devam etmektedir.

Medya içeriğinin metalaşması

Postmodern dönemde yalnızca sanat içeriği değil, medya içerikleri de hiç olmadığı kadar metalaşmıştır. Horkheimer ve Adorno, uzun bir süre önce, kültür ürünlerinin metalar haline geldiği düşüncesini ortaya atarak, kültür endüstrisini incelemişlerdir.

Medya ile piyasa arasındaki ilişkiyi güçlendiren de kültür endüstrisinin kendisidir. Medya ile piyasanın birbirleri ile karşılaştırılmasının nedeni ise, medyanın bir piyasaya benzemesi değil, piyasanın kendi kavramına benzememesinden kaynaklanmaktadır (Jameson, 2008: 375). “Medya tüketiciye, içeriği ve sınıflandırılması üzerine hiçbir seçim hakkına sahip olamadığı, ancak seçimin daha sonra “özgür seçim” biçiminde vaftiz edildiği serbest programlar sunar” (Jameson, 2008: 375). Oysa insanlar sabit seçenekler arasından belli tercihlerde bulunmaktadır. YouTube ya da Facebook gibi sosyal paylaşım sitelerinde insanların tamamen özgür görüntülerinin altında oldukça benzer içerikler paylaşımlarının nedeni de budur.

Endüstrilerin metalaştırma rolü günümüzde daha da güçlü bir şekilde hala devam etmektedir. İnsanlar Facebook profillerinde ya da diğer kullanıcıların duvarlarında bir şeyler paylaştıkları zaman, kendi çevrimiçi çalışmalarının bir ürününe, başka bir ifadeyle bir topluluğun toplumsal ihtiyaçlarını karşılayan bir kullanım-değerine dönüşürler (Fuchs ve Sevignani, 2013: 259). Eski medyadan yeni medyaya geçişi inceleyen çoğu kişi, yeni medyanın, medyayı ve izleyicilerini satılabilir metalara dönüştüren yeni olanaklar yarattığını ve erken dönem kapitalizmindeki eğilimleri daha da derinleştirdiğini ve geliştirdiğini vurgulamaktadır (Mosco, 2008: 54). Kısacası medya, insanları özgürleştirmek yerine köleleştirmektedir. Onlara aslında “özgür” olduklarını düşündürürken, aslında onları zincirler ile bağlamaktadır. Bu açıdan medya, kapitalizme benzemektedir. Özgürlükler sunduğunu iddia eden kapitalist ekonomi, aslında insanları köleleştiren ve onları güçsüzleştiren bir sistemdir; ama “istediğiniz her şeye sahip olabilirsiniz” demeye devam eder. İşte belki de bu nedenle, medya kapitalizmin devamını sağlayan, onun gücünü pekiştiren belki de en önemli araçtır. Jameson’ın sözünü ettiği “geç kapitalist” dönemde de medya hiç olmadığı kadar güçlü hale gelmiştir. Sınırsız sayıda mesaj, her an bizleri egemenliği altına almaktadır.

“Elbette fiziksel piyasanın giderek kaybolması ve metanın kendi imajı ile tarafgir biçimde özdeş kılınması ile piyasa ile medya arasında, sınırların silindiği ve nesne ile kavram arasındaki daha eski ayrımların tabakalar halinde belirsizleştiği, farklı daha yakın bir simbiyoz uygulanır” (Jameson, 2008: 375). Piyasada satılmakta olan ürünler medya içeriğinin bizzat kendisidirler (Jameson, 2008: 375). Medyanın kendisinin içeriği metalara dönüşmüştür, böylece medyanın kendisi piyasaya dahil edilmiştir ve medya ile piyasa, birbirinden ayrılmaz biçimde bütünleşmiştir. Bu noktada medya, piyasayı onaylayan bir konuma da kavuşmuş olur (Jameson, 2008: 378).

Sonuç

Jameson, farklı sanat türlerini birbirleri ile karşılaştırarak Postmodernizmi anlamının daha kolay olabileceğini düşündüğünden, farklı alanları birbirleriyle karşılaştırarak Postmodernizmi tanımlamaya çalışmıştır. Resim, enstalasyon, sinema ve roman gibi

farklı sanat türlerinin hepsinde ortak bir nokta vardır; modernizme, geleneksel değerlere, düzene karşı bir başkaldırı.

Keyfilik, kuralsızlık, temelsizlik, anlamsızlık ya da sonsuz anlam gibi özellikleri ile tüm bu sanat dallarının tek bir ortak noktada; postmodernizmde bulunduğu söylenebilir. Ancak, postmodernizmin ayrı bir dönem olduğunu savunan bazı düşünürlerin aksine, Jameson, postmodernizmin yeni bir dönem olmadığını söyler. Bu dönem; Jameson'a göre bir önceki dönemin devamıdır. Postmodern dönemde de, sanatın sınıf tahakkümünü meşrulaştıran bir araç olduğu ortadadır. Jameson'a göre, postmodern sanat ürünleri Marx'ın sözünü ettiği kapitalist sisteme işaret etmektedir; çünkü sanat da diğer her şey gibi sosyal yapının bir parçasıdır. Tüm bu sanat eserleri aslında bir bütünün parçasıdır ve bu bütün, kapitalist sistemin devamına hizmet etmektedir.

Jameson'a göre, Postmodern binalar ve postmodern sanat eserleri, modern eserlere başkaldırır nitelikte olsalar da, kapitalizmin sürdüğü bir dönemde üretilmektedirler. Bu nedenle de, Marxist teori, bazı düşünürlerin iddia ettiği gibi sonu gelmiş bir teori değildir. Jameson'a göre, kapitalizm nasıl günümüzde devam ediyorsa, buna yönelik en büyük eleştiriyi sunan Marxizm de bir yönetim biçimi olarak değil ama fikir ve düşünce olarak dünyadaki egemenliğini sürdürmektedir. Jameson, Marx'ın teorisini, üç bölüme ayırarak incelemiştir, son evrede bahsettiği ise Postmodernizmdir. İşte bu nedenle; postmodernizmi "geç-kapitalizm" olarak adlandırmaktadır. Ancak, bu durum Jameson'ın Marx'a karşı çıktığı şeklinde yorumlanamaz; çünkü Jameson, konjektürü anlamada Marxist teorinin vazgeçilmez olduğunu vurgular. Jameson'a göre, Marksist teori günümüzü anlamak için ve hatta değiştirebilmek için tek teoridir. Bu nedenle Postmodern dönemde, ya da Jameson'ın dediği gibi "geç-kapitalizm" döneminde, bu dönemin ürünlerini değerlendirirken, bu gözle değerlendirmeliyiz.

Medya da, geç-kapitalizm dönemini pekiştiren bir tutum sergilemektedir. Medya ile piyasa adeta iç içedir. Medya piyasayı onaylarken, piyasa da medyanın içeriğini oluşturur. Hem medya, hem de kapitalist sistem, özgürleştirdiğini iddia ederken aslında köleleştirmektedir. Medya, insanların seçimine dayalı, onlar için seçeneklerin olduğu bir evrenmiş gibi davranır; ama aslında insanları yönlendirmektedir. Kapitalist sistem de aynı şekilde, insanlara özgürlükler vaat eder; ama aslında onları daimi işçiler haline getirir. Ürettiği ürüne sahip olamayacak ücretli köleler, aslında boş zamanı olmadığı halde boş zamanı olduğun sanan insanlar ve onları esir alan bir sistem sunar. Medya, bu sistemin devamını sağlayan en önemli araçlardandır. Jameson da, günümüzde mikro araçlarla birlikte medyanın hiç olmadığı kadar güçlü hale geldiğini savunur.

Kaynakça

- Connor, Steven (2005) *Postmodernist Kültür, Çağdaş Olanın Kuramlarına Bir Giriş*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eagleton, Terry (1999) *Postmodernizmin Yanılsamaları*, Çev. Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Frisby, David (2012) *Modernlik Fragmanları*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Fuchs, Christian; Seignani, Sebastian (2013) What is Digital Labour? What is Digital Work? What's their Difference? And why do these Questions Matter for Understanding Social Media?. *TripleC*, 11(2): 37-293.
- Jameson, Fredric (2005) *Archeologies of the Future*. London: Verso.

- Jameson, Fredric (2008) *Postmodernizm ya da Ge Kapitalizmin Kltrel Mantiđı*, ev. Nuri Plmer ve Abdlkadir Glc. Ankara: Nirengi Kitap.
- Mandel, Ernest (2008) *Ge Kapitalizm*, ev. Candan Badem. İstanbul: Versus Kitap.
- McKoski, Nancy (1993) A Postmodern Critique of the Modern Projects of Fredric Jameson and Patricia Bizzell. *Journal of Advanced Composition*, 13: 329-344.
- Mosco, Vincent (2008) Current Trends in the Political Economy of Communication. *Global Media Journal - Canadian Edition*, 1(1): 45-63.
- Özcan, Burcu (2007) Postmodernizmin Tüketim İmajları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1): 261-273.
- Stephanson, Anders; Jameson, Fredric (1989) Regarding Postmodernism - A Conversation with Fredric Jameson. *Social Text, Duke University Press*, 21: 3-30.
- Stevenson, Nick (2008) *Medya Kültürleri, Sosyal Teori ve Kitle İletişimi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Tüzen, Hasan (2008) Postmodernizm Mitosu. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 17: 145-158.
- Van Gogh, Vincent (2015) *Theo'ya Mektuplar*, ev. Pınar Kr. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.